

Audiovizualna sredstva u poučavanju povijesti

Tušek, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:852084>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Ana Tušek

**AUDIOVIZUALNA SREDSTVA U
POUČAVANJU POVIJESTI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ODSJEK ZA ODGOJNO-OBRAZOVNE ZNANOSTI

Ana Tušek

**AUDIOVIZUALNA SREDSTVA U
POUČAVANJU POVIJESTI**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Rona Bušljeta Kardum

Zagreb, 2023.

SAŽETAK

U ovome će se diplomskome radu na temelju znanstvene literature prikazati vrste audiovizualnih sredstava te načini njihova korištenja u procesu poučavanja i učenja nastavnog predmeta povijesti. Razvojem tehnologije omogućen je brži i jednostavniji pristup audiovizualnim sredstvima te njihovom korištenju u učenju i poučavanju. Nastavni predmet povijest zbog svoga sadržaja omogućuje široku primjenu audiovizualnih sredstava tijekom realizacije obrazovnih ishoda, od sumiranja povijesnih činjenica sve do proširivanja povijesnog sadržaja. Zbog dostupnosti velikog broja audiovizualnih sredstava potrebno je znati procijeniti odgojno-obrazovnu vrijednost audiovizualnog sredstva koji će se koristiti u nastavi kako bi bio prilagođen uzrastu učenika kao i njegova činjenična istinitost koja se iznosi audiovizualnim sredstvom. U ovome radu prezentirani su i rezultati istraživanja dobiveni pomoću anketnog upitnika koji su ispunili učitelji osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Rezultati istraživanja ukazuju na vrlo često korištenje audiovizualnih sredstava tijekom procesa učenja i poučavanja povijesti, te ukazuju na prednosti korištenja audiovizualnih sredstava u procesu odgoja i obrazovanja poput razbijanja monotonije i zornijeg prikaza povijesnih događaja. Odgovori ispitanika također upućuju na želju postojanja baze audiovizualnih sredstava koje bi mogli koristiti u učenju i poučavanju povijesti.

Ključne riječi: *audiovizualna sredstva, učenje i poučavanje povijesti, nastava povijesti*

SUMMARY

This thesis will show the types of audiovisual materials and the models of their use in teaching and learning the subject of history based on the scientific literature. The development of technology has enabled a faster and simpler access to audiovisual materials and their use in teaching and learning. Because of its contents, the subject of history allows a wide use of audiovisual materials during the realization of educational goals, from summarizing historical facts to widening historical contents. Because of the availability of a large number of audiovisual materials it is necessary to know to estimate the educational value of the audiovisual material which will be used in class in a way that is adjusted to the age of the students and its historical factual truthfulness which is presented through the audiovisual material. This paper also presents the results of a research obtained through a survey of elementary and high school teachers in the Republic of Croatia. The results of the research show a very frequent use of audiovisual materials in teaching history as well as the advantages of using audiovisual materials such as the breaking of monotony of class and the clearer showing of historical events. The respondents' answers also point to a desire for the existence of a base of audiovisual materials which can be used in the teaching and learning of history.

Key words: *audio-visual materials, teaching and learning history, history classroom*

SADRŽAJ

1. Uvod	3
2. Audiovizualna sredstva	4
3. Audiovizualna sredstva u poučavanju povijesti	7
3.1. Upotreba audiovizualnih sredstava u poučavanju povijesti – neki praktični primjeri iz svijeta	10
4. Audiovizualna sredstva prema Kurikulumu nastavnog predmeta Povijest	13
5. Podjela audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti	15
6. Metodologija istraživanja	16
6.1. Ciljevi istraživanja.....	16
6.2. Metode istraživanja	16
6.3. Instrument istraživanja	17
6.4. Uzorak istraživanja.....	18
6.5. Postupak istraživanja.....	18
6.6. Sudionici istraživanja	19
7. Rezultati istraživanja	20
7.1. Kvantitativno istraživanje	20
7.1.1. Učestalost korištenja audiovizualnih sredstava kao metode poučavanja	21
7.1.2. Audiovizualna sredstva u nastavnom procesu	22
7.1.3. Vrste audiovizualnih sredstava u nastavnom procesu poučavanja povijesti.....	26
7.1.4. Korištenje audiovizualnih sredstava u poučavanju povijesti – povijesna razdoblja	27
7.1.5. Odgovori ispitanika na pitanja otvorenoga tipa	29
8. Rasprava	33
9. Zaključak	37

10. Literatura	39
11. Popis slika	42

1. Uvod

Nastavna sredstva i pomagala sastavni su dio poučavanja i učenja kako u osnovnoškolskom tako i u srednjoškolskom obrazovanju. Jedna od vrsta nastavnih sredstava su i ona audiovizualna koja zbog stimulacije više osjetila dokazano pridonose procesu motivacije kod učenika te vode uspješnijem procesu poučavanja i učenja. Audiovizualna sredstva u nastavi povijesti prezentacijom povijesnih događaja pridonose razbijanju monotonije nastavnoga sata odnosno potiču aktivnu ulogu učenika u procesu stjecanja znanja te u procesu formiranja vlastitih stavova i vrijednosti. Njihovo korištenje omogućuje zanimljivije i dinamičnije prikazivanje povijesnih događaja čime nastava povijesti omogućuje približavanje prošlosti pomoću prikaza povijesnih događaja najčešće uz pomoć novih tehnologija kako bi se učenicima približio povijesni kontekst. S obzirom na svoje karakteristike audiovizualna nastavna sredstva pridonose i uspješnijem ostvarivanju *Kurikulumom za nastavni predmet Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* propisanih ishoda učenja.

Cilj ovoga diplomskoga rada je klasificirati audiovizualna nastavna sredstva na temelju pedagoške i didaktičko-metodičke literature te metodom anketnog upitnika ispitati koju vrstu audiovizualnih sredstva koriste osnovnoškolski i srednjoškolski učitelji u Republici Hrvatskoj kao i učestalost korištenja tih sredstva u procesu poučavanja i učenja povijesti. Uz to na temelju rezultata anketnog upitnika izdvojit će se prednosti i nedostaci upotrebe audiovizualnih sredstava u nastavi povijesti.

Ovaj rad sadržava teorijski pregled podjele audiovizualnih sredstava prema odabranim autorima, njihov značaj te ulogu u nastavnom procesu. Drugi dio rada sadržava rezultate anketnog upitnika provedenog na učiteljima povijesti u osnovnoškolskom te srednjoškolskom obrazovanju u Republici Hrvatskoj.

2. Audiovizualna sredstva

Audiovizualna sredstva nastavna su ona sredstva koja pomoću uključivanja više osjetila, u ovom slučaju vida i sluha, povećavaju individualno iskustvo nasuprot korištenja samo jednog osjetila.¹ Audiovizualna sredstva nastaju spajanjem auditivnog sredstva koje stvara doživljaj stvarnog iskustva pomoću sluha te vizualnog sredstva koje vizualizira određeni pojam.² Audiovizualna sredstva se zato koriste u nastavi kako bi, između ostalog, potaknula učenike na učenje te učinila proces poučavanja jednostavnijim i interesantnijim.³ Razvojem tehnologije i digitalizacije audiovizualna sredstva omogućuju zbog svoje praktičnosti korištenja u različitim nastavnim predmetima uključivanjem učenika da kroz raspravu uvide različite perspektive.⁴ Danas Internet omogućuje učiteljima pristup nastavnim materijalima koja može koristiti svaki učitelj pa tako i učitelj povijesti. Tako učitelji povijesti uz pomoć Interneta mogu doći do skeniranih povijesnih dokumenata te raznih povijesnih audiovizualnih materijala koji se mogu koristiti u nastavi.⁵ Sve češćim korištenjem tehnologije koja je potrebna i za korištenje audiovizualnih sredstava došlo je do promjene didaktičkoga trokuta koji sada postaje didaktički četverokut uvođenjem obrazovnih tehnologija.⁶ Audiovizualna sredstva tako razvojem tehnologije postaju jedno od često korištenih nastavnih sredstava u procesu poučavanja čime ih je potrebno pravilno koristiti u nastavi.

U hrvatskoj znanosti na različite su načine definirana i opisana audiovizualna sredstva. Hrvatski autori čija su djela najčešće koriste tijekom fakultetskog obrazovanja budućih učitelja i nastavnika su Vladimir Poljak, Filip Jelavić te Marko Pranjić. Njihova pedagoška te didaktičko-metodička te djela donose pregled podjele nastavnih sredstava u kojima se svrstavaju i audiovizualna sredstva.

Filip Jelavić u 4. izdanju *Didaktike* iz 2003. godine izravno ne navodi podjelu audiovizualnih sredstava, no unutar svoje podjele nastavnih metoda koristi primjer filma kao sredstvo koje pripomaže kod verbalnih i vizualnih nastavnih metoda. Jelavić tako nastavne metode

¹ RASUL, BUKHSH, BATOOL 2011: 78.

² SINGH et al. 2021: 896.

³ RASUL, BUKHSH, BATOOL 2011: 79.

⁴ GARZÓN 2012: 17.

⁵ STRADLING 2003: 169.

⁶ RAKIJAŠIĆ, TOMIĆ 2018: 10.

dijeli na verbalne i vizualne. Verbalne metode autor opisuje kao metodu koja se prvenstveno služi govorom kako bi se prenio novi sadržaj.⁷ Unutar podjele verbalnih metoda na opisivanje, obrazlaganje, objašnjavanje i predavanje autor navodi kako tijekom korištenja verbalne metode u određenim slučajevima dolazi do potrebe za vizualizacijom sadržaja te se tako olakšava govorna komunikacija prikazom ili pojašnjenjem apstraktnih pojmova.⁸ U ovom procesu vizualizacije autor navodi i film, iako nije definirao misli li na samo vizualni medij filma ili i na govornu komponentu filma. Autor uz verbalne nastavne metode opisuje i one vizualne koje uz govornu komunikaciju koriste i vizualni sadržaj koji se može podijeliti na izravne izvore te vizualne medije.⁹ Kod vizualnih medija, odnosno kasnije spominjanih kao video-medija, navodi se kako oni omogućuju prijenos sadržaja u sažetom formatu te omogućuje približavanje sadržaju.¹⁰ Uz bolju vizualizaciju ovakvo sredstvo prema autoru dovodi do učenikovog manjeg zalaganja za traženjem bitnih informacija koje bi trebao upamtiti te se film smatra kao dobrim sredstvom prilikom prvog upoznavanja s temom ili nakon njezinog upoznavanja kao sredstvo sumiranja znanja.¹¹

Iako ne donosi podjelu audiovizualnih sredstva, Filip Jelavić progovara o vizualizaciji sadržaja te se u svojim primjerima dotiče i filma kao audiovizualnog sredstva iako ga on klasificira unutar vizualnih nastavnih metoda. Film je tako prema Jelaviću izvor koji dopunjava govorni sadržaj te omogućuje proširivanje percepcije o sadržaju i njegovoj bitnosti, no navodi i kako njegovo pretjerano korištenje može dovesti do zasićenja bitnog izvornog sadržaja.¹²

Marko Pranjić u svojoj *Didaktici* unutar poglavlja nastavni mediji upućuje na korištenje videa, filmova i školskog televizijskog programa te u kratkim crtama donosi prednosti i nedostatke njihova korištenja u procesu poučavanja. Pranjić navodi kako ovi mediji spadaju u suvremena nastavna sredstva koja omogućuju prikaz nedostupnog sadržaja.¹³ Tako autor navodi kako ovi nastavni mediji omogućuju nadopunu rada na nekom tekstu, svojim efektima doprinose višestrukim mogućnostima pristupima određenom sadržaju koji se prikazuje te i sami učenici mogu sudjelovati u organiziranju i prilagođavanju nastavnog medija.¹⁴ Kao nedostatke korištenja ovih

⁷ JELAVIĆ 2003: 49.

⁸ JELAVIĆ 2003: 49.

⁹ JELAVIĆ 2003: 58.

¹⁰ JELAVIĆ 2003: 58.

¹¹ JELAVIĆ 2003: 58 – 59.

¹² JELAVIĆ 2003: 45.

¹³ PRANJIĆ 2003: 317.

¹⁴ PRANJIĆ 2005: 317.

nastavnih medija autor navodi mogućnost manipulacije sadržajem, odvlačenje učeničke pozornosti od sadržaja te autorska prava ovih medija zbog kojih se iste često ne može koristiti.¹⁵

Audiovizualnim sredstvima Marko Pranjić više prostora posvećuje u svojoj knjizi *Nastavna metodika u riječi i slici*. Autor navodi kako su audiovizualna sredstva krajem 20. stoljeća doživjela veliki razvoj te su dovela do lakšeg informiranja.¹⁶ Audiovizualna sredstva tako osim što se mogu koristiti u obrazovanju služe i za osobno informiranje, kao vid zabave te kao način komunikacije.¹⁷ Autor navodi kako razvoju audiovizualnih sredstva prethodi korištenje slika kojima se zornije prenosio sadržaj čime nastaju nastavna sredstva poput zidnih slika i geografskih karta.¹⁸ Razvojem tehnologije pedesetih te masovnijom produkcijom audiovizualnog sadržaja sedamdesetih godina 20. stoljeća dolazi do sve češće uporabe istih u procesu poučavanja te njihovog pravilnog korištenja u ovome procesu.¹⁹ Autor navodi kako audiovizualna sredstva treba senzibilizirati, odnosno da su ista prostor za otkrivanje novih mišljenja i stavova te su podložna raznolikim interpretacijama, a mogu upućivati na životna pitanja koja čovjek istražuje.²⁰ Prema audiovizualnim sredstvima treba se kritički postaviti te ih treba tretirati kao literarni tekst, tako što osim površinske analize viđenoga treba analizirati i ono što je autor audiovizualnog medija htio njime poručiti.²¹ Stoga autor naglašava kako bi sami učitelji prije korištenja audiovizualnih sredstava trebali imati osnovana znanja o njihovom korištenju, odnosno o njihovim komponentama poput elemenata slike, montaži te društvenom značaju audiovizualnog materijala koji koriste.²² Autor navodi kako bi svaki učitelj uz osnovno znanje o audiovizualnim sredstvima trebao prije korištenja istih u nastavi pažljivo se opredijeliti za određeno sredstvo pazeći da ono ne iznosi problematične činjenice i poruke iznošenjem osobnih stavova.²³

Kao svojevrsni zaključak poglavlja o audiovizualnim sredstvima autor navodi kako bi ova sredstva, ako se koriste odgovorno, trebala kod učenika potaknuti želju za učenjem te navodi prepreke kod korištenja ovih sredstava u vidu učeničkog pogleda na audiovizualna sredstva kao

¹⁵ PRANJIĆ 2005: 317.

¹⁶ PRANJIĆ 2013: 167.

¹⁷ PRANJIĆ 2013: 167.

¹⁸ PRANJIĆ 2013: 170 – 171.

¹⁹ PRANJIĆ 2013: 172.

²⁰ PRANJIĆ 2013: 173.

²¹ PRANJIĆ 2013: 173.

²² PRANJIĆ 2013: 174.

²³ PRANJIĆ 2013: 174 – 175.

način razonode ili neadekvatne uporabe sredstva koje može rezultirati prenatrpanošću informacijama.²⁴

Vladimir Poljak unutar svoje *Didaktike* u poglavlju nastavna sredstva ukratko opisuje i navodi osobitosti audiovizualnih sredstva u nastavani. Tako su prema autoru audiovizualna sredstva ona sredstva koja sadrže i audio i vizualnu komponentu te kao primjer istih navodi zvučne filmove i televizijske emisije.²⁵ U svojoj tablici podjele nastavnih sredstava prema didaktičkoj funkciji Vladimir Poljak audiovizualne materijale, odnosno film i televizijske emisije predstavlja kao dvodimenzionalna dinamična sredstva zbog svog prikaza dvije dimenzije na projekciji te pokretljivosti slike što je čini dinamičnim sredstvom.²⁶

Iz navedenih podjela hrvatskih autora možemo uočiti kako su audiovizualna sredstva novi oblik nastavnoga sredstva koji spaja vizualna te auditivna nastavna sredstva u novo sredstvo koje omogućuje korištenje više osjetila. Svi autori audiovizualna sredstva vide kao sredstvo koje može dodatno zainteresirati učenike za određeni predmet no uviđaju i negativne strane pretjeranog korištenja audiovizualnih sredstava poput prezasićenosti informacija te manjka pozornosti učenika tijekom prikazivanja audiovizualnog sredstva.

3. Audiovizualna sredstva u poučavanju povijesti

Audiovizualna sredstva zbog svoje mogućnosti projiciranja slike i zvuka u isto vrijeme potiču interes učenika za nastavnim sadržajem omogućujući promjenu dinamike nastavnoga sata koja dublje uključuje učenika i omogućuje povezivanje apstraktnih pojmova i konkretnih situacija.²⁷ Audiovizualna sredstva omogućuju učenicima realistični doživljaj čime im se zaokuplja pažnja što omogućuje lakše razumijevanje prikazanog sadržaja.²⁸ Održavanje pažnje učenika može biti težak zadatak stoga audiovizualna sredstva mogu pomoći u održavanju pažnje učenika Budući da se oni i izvan učionice, u vrijeme svoga slobodnog vremena, susreću s različitim vrstama

²⁴ PRANJIC 2013: 176.

²⁵ POLJAK 1985: 57 – 58.

²⁶ POLJAK 1985: 56 – 57.

²⁷ VISHNUPRIYA, BHARATHI 2022: 7848.

²⁸ RASUL, BUKHSH, BATOOL 2011: 79.

audiovizualnih sredstava.²⁹ Korištenje audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja omogućuje učiteljima da kod učenika aktiviraju više osjetila čime se olakšava učenje, pripomažu učiteljima da učenicima određene pojmove prikažu prema poznatim didaktičkim pravilima, od jednostavnijih ka složenima, poznatog prema nepoznatom.³⁰ Nadalje, njihova uporaba pomaže kod prevladavanja individualnih razlika među učenicima koji različito prihvaćaju informacije odnosno lakše pamte vizualizacijom, slušanjem ili nekim drugim stilom učenja čime se ispunjavaju zahtjevi različitih stilova učenja.³¹ Prema istraživanju indijskog sveučilišta utvrđeno je kako audiovizualna sredstva olakšavaju stjecanje, prisjećanje i zadržavanje naučenog gradiva, povećavaju interes za određeni nastavni predmet, omogućuju učiteljima lakšu kontrolu nad razredom, stvaraju ugodnu atmosferu što na kraju dovodi do boljeg uspjeha u savladavanju gradiva.³² Malezijsko istraživanje pokazalo je kako čestim korištenjem audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja poboljšavaju govorne sposobnosti učenika prilikom učenja novoga jezika te u ostalim nastavnim predmetima zbog mogućnosti izražavanja vlastitoga mišljenja o prikazanom pojmu ili događaju uz pomoć audiovizualnog sredstva.³³ Korištenje audiovizualnih sredstava tako smanjuje učiteljevu potrebu za ponovnim objašnjavanjem nastavnog sadržaja prema armenijskom istraživanju koje je pokazalo kako grupa učenika koja je uz udžbenik koristila audiovizualna sredstva pokazala bolje rezultate pri provjeri znanja ispitanog nastavnog sadržaja.³⁴ Međutim kako bi se mogli ostvariti sve prednosti i mogućnosti korištenja audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja, potrebno je da učitelji odaberu prilagođena audiovizualna sredstva koja neće dosaditi učenicima, da sadrže informacije koje se žele prenijeti učenicima te da su odgovarajuće rezolucije kako bi svi učenici mogli dobro vidjeti prikazani sadržaj.³⁵ Također učitelji bi trebali biti obučeni za rad i dobro upućeni u rad s audiovizualnim sredstvima koja će prikazati učenicima kako ne bi došlo do pogrešnih interpretacija prikazanog pojma ili događaja.³⁶

Audiovizualna sredstva omogućuju široki raspon uporabe u mnogim nastavnim predmetima pa tako i u nastavnom predmetu povijest. Takva nastavna sredstva zbog svog audio i

²⁹ BARSEGHYAN 2014: 121.

³⁰ PADHI 2021: 247.

³¹ PADHI 2021: 248.

³² SUNDER 2018: 1512.

³³ SINGH et al. 2021: 896.

³⁴ BARSEGHYAN 2014: 122.

³⁵ BARSEGHYAN 2014: 123.

³⁶ SUNDER 2018: 1512.

vizualnog spoja mogu biti jak alat za prenošenje određenih povijesnih događaja, pojava, procesa te tako učenicima približiti ljudsko djelovanje u prošlosti.

Tijekom procesa poučavanja povijesti učitelji se najčešće služe vizualnim nastavnim sredstvima koja uključuju povijesne karte i fotografije, međutim korištenjem audiovizualnih sredstva nastavnik može dodatno zainteresirati i oživjeti nastavni sadržaj.³⁷ Još u drugoj polovici 20. stoljeća, Marija Vrbetić navodi kako je promatranje važan dio u procesu razvoja djeteta te da iako je korištenje audiovizualnih sredstava tek u povojima, korištenje bilo kojeg sredstva treba služiti učeniku da ga nauči samostalno gledati te da tako zapaža i doživljuje i analizira kako bi na kraju mogao preko prikazanoga naučio misliti te tako utječe na učenikovu maštu i emocije.³⁸ Upotreba audiovizualnih sredstava i nastavni predmet povijest mogu biti u korisnoj interakciji zbog zanimanja audiovizualnih sredstava za prikazivanjem povijesnih događaja koji se upotrebom istih mogu koristiti u procesu učenja i poučavanja povijesti.³⁹ Audiovizualna sredstva tako mogu pomoći su shvaćanju povijesne perspektive, odnosno omogućuju učenicima da na primjeru prikazanog tumače, zaključuju i argumentiranje povijesnih događaja.⁴⁰

Korištenje audiovizualnih sredstava u nastavi povijesti treba potaknuti učenike na više čitanja ili istraživanja određenog povijesnog događaja.⁴¹ Tako će učenici osim što će usvojiti predviđene ishode, samostalno se zainteresirati za određeno povijesno razdoblje ili događaj čime će proširiti svoje znanje te tako lakše povezati kontekst povijesnog događaja ili pojave. Njihova upotreba treba biti alat za razvijanje pitanja empatije, povijesne perspektive i važnosti prikazanog događaja.⁴² Prikazivanjem audiovizualnih sredstava koja progovaraju o ljudskim žrtvama određenog povijesnog događaja možemo razvijati empatiju i učeničko suosjećanje prema žrtvama. Prikazi povijesne perspektive i važnosti povijesnog događaja preko audiovizualnog sredstva omogućuje učenicima približavanje povijesnih tema i važnosti predmeta za njihovo buduće obrazovanje. Kako bi se audiovizualno sredstvo moglo koristiti u nastavi povijesti treba postaviti određene upute za praćenje zadanog audiovizualnog sredstva te njegovu svrhu korištenja. Postavljanjem uputa audiovizualna sredstva mogu doprinijeti otvaranja diskusija, razumijevanja

³⁷ RENDIĆ MIOČEVIĆ 2000: 25.

³⁸ VRBETIĆ 1968: 81.

³⁹ DONNELLY 2014: 4.

⁴⁰ DONNELLY 2014: 5.

⁴¹ BRILEY 2002: 3.

⁴² MARCUS 2005: 64.

određenih pojava, kao motivacija ili zaključak nastavne cjeline ili kao sredstvo za daljnje učenikovo zanimanje za određenu povijesnu temu.⁴³ Mnogo učitelja skeptično je oko korištenja audiovizualnih sredstava u nastavi te često koriste samo dokumentarne emisije smatrajući ih jedinim sredstvom prikladnim za korištenje.⁴⁴ Ova činjenica proizlazi iz toga što veliki broj filmova povijesne tematike koji ne daje veliku pozornost povijesnim detaljima.⁴⁵ Stoga je potrebno oprezno odabirati audiovizualna sredstva povijesne tematike koja se žele prikazati učenicima.

3.1. Upotreba audiovizualnih sredstava u poučavanju povijesti – neki praktični primjeri iz svijeta

Kako bi uvidjeli načine primjene audiovizualnih sredstava u poučavanju povijesti, ovo poglavlje donosi praktične primjere primjene audiovizualnih sredstava u poučavanju povijesti u nekoliko škola iz cijeloga svijeta.

Istraživanje Jeremyja Stoddarda u dvije američke škole prikazuje kako učitelji koriste te kako intelektualno potiču učenike audiovizualnim sredstvima u nastavi povijesti.⁴⁶ Tijekom ovoga istraživanja učitelji su učenicima prikazivali nekoliko filmova te dokumentarnih emisija s određenim ciljevima i ishodima koji uključuju više kognitivne procese kojim bi učenici trebali bolje razumjeti obrađenu nastavnu temu.⁴⁷ Prije svakoga gledanja jednog od ovih audiovizualnih sredstava učenici su dobili kratki uvod u prikazano sredstvo te na koje elemente unutar prikazanog sredstva posebno trebaju obratiti pažnju.⁴⁸ Navođenjem učenicima da prikazivani film poimaju kao konstrukciju prošlosti omogućilo je da učenici kritički sagledavaju konceptualnih ideje umjesto upijanja sadržaja filma.⁴⁹ Tako su filmovi unutar nastave povijesti tijekom ovoga istraživanja korišteni kako bi učenicima prikazali povijesnu perspektivu određenog povijesnog događaja čime se razvija empatija kod učenika unutar zadanog povijesnog konteksta.⁵⁰

⁴³ DONNELLY 2016: 3.

⁴⁴ BRILEY 2002: 3.

⁴⁵ BRILEY 2002: 3.

⁴⁶ STODDARD 2012: 6.

⁴⁷ STODDARD 2012: 6.

⁴⁸ STODDARD 2012: 9.

⁴⁹ STODDARD 2012: 10.

⁵⁰ STODDARD 2012: 10.

Prikazivanjem dokumentarnih emisija tijekom istraživanja učenicima su prikazivane emisije povezane s temama Holokausta i pada atomske bombe na Hirošimu i Nagasaki. Osim stvaranja empatije prema žrtvama ovih povijesnih događaja i prikazom priča preživjelih, dodatnim pitanjima poput uloge Sjedinjenih Američkih Država u Holokaustu, učitelji su povezivali naučene činjenice učenika s prikazanim događajima u dokumentarnoj emisiji čime je došlo do ostvarivanja viših kognitivnih procesa.⁵¹

Indonezijsko istraživanje Muhammada Azmia pokazuje veliku zainteresiranost učitelja za korištenjem audiovizualnih sredstava u nastavi povijesti zbog lakšeg pristupa povijesnom sadržaju nego odlaska u muzeje i arheološka nalazišta zbog financijskog aspekta provedbe izvanučioničke nastave u Indoneziji koji zahtjeva velika novčana izdvajanja kako bi se ona mogla realizirati.⁵² Uvođenjem audiovizualnih sredstava u nastavu povijesti indonezijski učitelji započinju procesom selekcije audiovizualnog sredstva koje mora biti usklađeno s ciljevima učenja propisanih kurikulumom.⁵³ Prije gledanja audiovizualnog sredstva učitelj mora pripremiti sve potrebne materijale usklađene s kurikulumom koji moraju uključivati pitanja o vremenu i prostoru prikazanog povijesnog događaja te pitanja o glavnom liku koji iznosi povijesni događaj unutar radnje filma.⁵⁴ Učenici nakon ogledanog audiovizualnog sredstva rješavaju zadatke zadane od strane učitelja koji sadrže pitanja povezana s ogledanim audiovizualnim sredstvom nakon kojega učenici zajedno s učiteljem iznose svoja mišljenja o prikazanim događajima u audiovizualnom sredstvu pri čemu na kraju zadatka kreiraju zajednički zaključak.⁵⁵

Tursko istraživanje u osnovnim školama o korištenju audiovizualnih sredstava u poučavanju povijesti pokazalo je kako prikaz povijesnih događaja koji nisu interesantni učenicima prema audiovizualnih sredstva mogu zainteresirati učenike za iste tako što učenici apstraktne pojmove i konstrukcije mogu doživjeti u audiovizualnom primjeru te tako bolje razumjeti određeni pojam ili povijesni događaj.⁵⁶ Istraživanje navodi kako bi audiovizualna sredstva koja se koriste u nastavi povijesti trebala učenike poticati na ispitivanje, evoluiranje i uspoređivanje povijesnih

⁵¹ STODDARD 2012: 16.

⁵² AZMI 2017: 474.

⁵³ AZMI 2017: 477.

⁵⁴ AZMI 2017: 477.

⁵⁵ AZMI 2017: 478.

⁵⁶ DERELIOĞLU, ŞAR 2010: 2017.

dogadaja čime učenici stvaraju vlastito mišljenje o prikazanom povijesnom događaju.⁵⁷ Istraživanje zaključuje kako razvoj tehnologije može pripomoći i u procesu poučavanja te tako razbiti monotoniju čime audiovizualna sredstva su glavni predstavnik novih tehnologija u nastavi.⁵⁸ Za korištenje audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti promiče se korištenje više primjera audiovizualnih sredstava koja prikazuju isti povijesni događaj kako bi prikazala različita gledišta.⁵⁹ Ovo istraživanje u svome zaključku potiče i interdisciplinarnost između predmeta tako što audiovizualna sredstva koja se koriste za poučavanje povijesti isto tako mogu koristiti učitelji drugih predmeta kako bi povezali svoje nastavne predmete.⁶⁰

David-Alexandre Wagner proveo je u 19 norveških škola istraživanje u kojemu je ispitivao koliko često i koje vrste audiovizualnih sredstava učitelji povijesti koriste u nastavi povijesti te kako ih integriraju u nastavni proces i s kojim se poteškoćama suočavaju tijekom korištenja audiovizualnih sredstava u nastavi.⁶¹ Istraživanje je pokazalo kako učitelji povijesti, iako se odgovori razlikuju, u analizi odgovora često koriste audiovizualna sredstva kojima posvete od 60 do 120 minuta mjesečno ovisno o skupini učitelja koja je ispitana.⁶² Kada se govori o vrsti audiovizualnih sredstava u 16 od 19 ispitanih škola, učitelji preferiraju dokumentarne emisije naspram filmova povijesne tematike zbog njihovog kraćeg trajanja te ih ispitani učitelji smatraju više vjerodostojnijima za proces poučavanja.⁶³ Svoj odabir audiovizualnog sredstva učitelji ne mijenjaju rijetko mijenjaju tijekom svojeg radnog staža zbog prvotne uspješnosti sredstva u nastavi.⁶⁴ Na pitanje zašto koriste audiovizualna sredstva, norveški učitelji navode kako im ona omogućuju lakšu vizualizaciju nastavnog sadržaja, potiče empatiju, potiču kritičko mišljenje, motiviraju učenike na učenje te kao sredstvo za uvođenje u povijesnu temu.⁶⁵ Za praksu primjene audiovizualnih sredstava norveški učitelji najčešće koriste audiovizualna sredstva u vremenu nastavnoga sata uz preporuku učenicima za korištenje audiovizualnih sredstava izvan učionice dok malo broj učitelja postavlja audiovizualna sredstva kao dio domaće zadaće koju učenici moraju

⁵⁷ DERELIOĞLU, ŞAR 2010: 2019.

⁵⁸ DERELIOĞLU, ŞAR 2010: 2020.

⁵⁹ DERELIOĞLU, ŞAR 2010: 2020.

⁶⁰ DERELIOĞLU, ŞAR 2010: 2020.

⁶¹ WAGNER 2018: 27.

⁶² WAGNER 2018: 28.

⁶³ WAGNER 2018: 28 - 29.

⁶⁴ WAGNER 2018: 29.

⁶⁵ WAGNER 2018: 31.

riješiti.⁶⁶ Poteškoće s kojima se norveški učitelji suočavaju više ne uključuju tehničke predispozicije za korištenje audiovizualnih sredstava pošto su u svim ispitanim školama ispunjene tehničke predispozicije za korištenje ovih sredstava.⁶⁷ Stoga su najveći problemi koje učitelji navode vrijeme, odabir vrste audiovizualnog sredstava te stav učenika prema korištenju audiovizualnih sredstava u nastavi.⁶⁸

Na temelju prikazanih istraživanja upotrebe audiovizualnih sredstava u nastavi povijesti možemo zaključiti kako je upotreba istih sveprisutna u procesu učenja i poučavanja povijesnih sadržaja kao i da se ona često koriste te su većinom namijenjena učenicima da bi im pobliže prikazala određeni povijesni događaj te kako bi izazvala empatiju za prikazani povijesni događaj.

4. Audiovizualna sredstva prema Kurikulumu nastavnog predmeta Povijest

Prema *Odluci o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj iz 2019. godine* audiovizualna sredstva ne navode se izrijekom već ih možemo detektirati pod nazivom filma koji se u poglavlju koji opisuje materijale i izvore za učenje. Prema Kurikulumu materijali i izvori za učenje, prema tome i audiovizualna sredstva kategoriziraju se kao alati koji su dio procesa učenja i poučavanja koje treba uskladiti s ciljevima i ishodima učenja te nikako ne bi trebali biti sami sebi cilj, već pomoćno sredstvo za ostvarivanje ciljeva i ishoda učenja.⁶⁹

Audiovizualna sredstva kao pomoćno sredstvo u procesu učenja i poučavanja mogu se tako koristiti za ostvarivanje svih propisanih ciljeva i ishoda učenja prema *Kurikulumu nastavnoga predmeta Povijest*, naravno ako su ona dostupna i prilagođena nastavnom procesu. Navedeni Kurikulum je sadržaje nastave povijesti podijelio u pet domena, a u svakoj od tih pet domena audiovizualna sredstva mogu pronaći svoju svrhu prilikom procesa učenja i poučavanja. Tako se povijesni sadržaji koji pripadaju domeni društvo mogu prikazati audiovizualnim sredstvima tako

⁶⁶ WAGNER 2018: 35.

⁶⁷ WAGNER 2018: 36.

⁶⁸ WAGNER 2018: 36.

⁶⁹ *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*, NN 27/2019.

što ono može prikazivati društvene promjene i odnose kroz povijest. Iz domene ekonomija uz pomoć audiovizualnih sredstava mogu se prikazivati utjecaj i razvoj ekonomije te njezin globalan značaj dok domena znanost i tehnologija s audiovizualnim sredstvom može doprinijeti lakšem prikazivanju razvoja tehnologije, od proizvodnje primitivnih alata do proizvodnje vojnog oružja. Domena politika zajedno s audiovizualnim sredstvom može prikazivati političke odnose tijekom povijesti uz audiovizualne prikaze govora pojedinih političara ili aktivista i boraca za ljudska prava. Domena koja obuhvaća filozofsko-religijsko-kulturno područje zajedno s audiovizualnim sredstvom može prikazivati ostvarenja u filozofiji, religiji ili kulturi poput audiovizualnih prikaza izrade određene povijesne građevine istaknute za određeno povijesno razdoblje poput Rimskog Koloseuma. Osim prikaza povijesnih događaja koja se obrađuju preko domena, audiovizualnim sredstvima u procesu učenja i poučavanja povijesti možemo lakše ostvariti tehničke koncepte koji se nalaze u *Kurikulume nastavnog predmeta Povijest*, a koji se odnose na vrijeme i prostor, uzroke i posljedice, kontinuitet i promjenu, rad s povijesnim izvorima, povijesnu perspektivu te usporedbu i sučeljavanje.⁷⁰

Osim unutar *Kurikuluma nastavnog predmeta Povijest*, audiovizualna sredstva mogu se uključiti u proces poučavanja i prema *Odluci o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj* iz 2019. godine. Spomenuti Kurikulum međupredmetne teme upućuje na svjesno, pravodobno i odgovorno korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija u obrazovanju kao sredstvo koje obogaćuje nastavni proces.⁷¹ Kurikulum osim što promiče učeničko korištenje tehnologija te izrade tehnoloških materijala koji pomažu u nastavi, upućuje i učitelje da korištenjem informacijskih i komunikacijskih tehnologija nastavu mogu učiniti dinamičnijom, interaktivnijom te inovativnije ispuniti nastavni proces koristeći nove tehnologije povezane s tradicionalnim metodama poučavanja.⁷²

Pregledom *Kurikuluma nastavnog predmeta Povijest* možemo ustanoviti kako postoji velika mogućnost raznolikog korištenja audiovizualnih sredstava tijekom učenja i poučavanja

⁷⁰ Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 27/2019.

⁷¹ Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019.

⁷² Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019.

povijesti. Audiovizualna sredstva tako se mogu koristiti kroz zadane domene i tehničke koncepte te mogu biti dobar izvor prikaza povijesnih događaja i pojmova koje je potrebno ostvariti zadanim ciljevima i ishodima unutar *Kurikuluma nastavnog predmeta Povijest*.

5. Podjela audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti

U nas recentnijih opsežnijih znanstvenih publikacija koje se bave temom audiovizualnih sredstava nažalost nema stoga je teško službeno napraviti podjelu ovih sredstava. Većina naših autora u svojim pedagoško-didaktičko-metodičkim djelima u audiovizualna sredstva najčešće ubrajaju igrani film te dokumentarni filmski sadržaj, a ista podjela može se pronaći u većini stranih istraživanja. Zbog potrebe istraživačkoga dijela ovoga diplomskoga rada je učinjena gruba podjela audiovizualnih sredstava prema sadržaju koji je dostupan učiteljima. Tako audiovizualna sredstva možemo podijeliti na :

1. Filmovi i isječci filmova povijesne tematike
2. Dokumentarne emisije i isječci dokumentarnih emisija povijesne tematike
3. YouTube isječci povijesne tematike
4. Audiovizualni materijali izdavačkih kuća

Prve dvije kategorije upućuju na sve filmske i dokumentarne izvedbe koje prikazuju povijesni narativ u kojemu mogu sudjelovati i govornici koji izvorima potkrjepljuju iznesene povijesne činjenice unutar filma ili dokumentarne emisije. Ove dvije kategorije kod podjele audiovizualnih sredstava pronalazimo i u većim istraživanjima stranih znanstvenika poput David-Alexandrea Wagnera te Debre Donnelly koji su istraživali korištenje audiovizualnih sredstava u Norveškoj i Australiji a čija su istraživanja prikazana u ovome radu. YouTube isječci povijesne tematike vrlo su lako dostupni te ih svatko može izraditi i objaviti na platformi *YouTube* što ih svrstava u kategoriju vrlo jednostavnih i lako dostupnih audiovizualnih sredstava. Osim novo izrađenih isječaka veliki broj videozapisa na platformi *YouTube* također su i isječci filmova i dokumentarnih emisija zbog čega učitelji ne moraju posezati za filmovima i dokumentarnim

emisijama koja se nalaze u DVD ili CD obliku.⁷³ Audiovizualni materijali izdavačkih kuća su materijali koje najčešće izrađuju suradnici koji sudjeluju i u izradi povijesnih udžbenika unutar izdavačkih kuća te su najčešće dostupni samo onima koji koriste njihove udžbenike.

6. Metodologija istraživanja

6.1. Ciljevi istraživanja

Cilj ovoga istraživanja bio je na temelju kvantitativne i kvalitativne analize rezultata dobivenih anketnim upitnikom procijeniti učestalost i načine korištenja različitih audiovizualnih materijala u procesu učenja i poučavanja povijesti kod učitelja u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju u Republici Hrvatskoj. Uz navedeno istraživanjem se ispitaio i stupanj korelacije između određenih demografskih varijabli (radnog staža) s varijablama koje se odnose na korištenje audiovizualnih sredstava u nastavnom procesu.

6.2. Metode istraživanja

Anketni upitnik za ovo istraživanja izrađen je u programu *Google Forms* zbog jednostavnosti te lakšeg pristupa većem broju ispitanika. Kako bi se analizirali podatci provedenog istraživanja korištene su metode deskriptivne analize mjerama centralne tendencije dok se pearsonov koeficijent korelacije koristio za analizu korelacije između ispitivanim varijablama.

⁷³ *Teaching history with YouTube* [<https://www.historians.org/research-and-publications/perspectives-on-history/may-2008/teaching-history-with-youtube>] 10. kolovoza 2023.

6.3. Instrument istraživanja

U ovome istraživanju korišteni su slijedeći instrumenti:

a) Upitnik sociodemografskih karakteristika ispitanika (spol, radni staž) te vrsta škole u kojoj su ispitanici zaposleni (osnovna škola, srednja škola – gimnazija, srednja škola – strukovna, srednja škola – umjetnička).

b) Skala za procjenu učestalosti korištenja audiovizualnih sredstava kao metode poučavanja u nastavi povijesti.

c) Skala za procjenu razine slaganja s određenim tvrdnjama vezanim uz audiovizualan sredstva u nastavnom procesu. Ispitanici su procjenjivali slijedećih deset postavljenih pitanja:

1. Korištenjem audiovizualnih sredstava u nastavi lako motiviram učenike na rad.
2. Učenici bolje savladavaju nastavno gradivo koje je dijelom objašnjeno audiovizualnim sredstvima.
3. Korištenjem audiovizualnih sredstava uspješnije realiziram odgojno-obrazovne ishode nastave.
4. Učenike lakše potičem na komunikaciju korištenjem audiovizualnih nastavnih sredstava.
5. Učenici rado sudjeluju u analizi povijesnog sadržaja ponuđenog audiovizualnim nastavnim sredstvima.
6. Lako pronalazim kvalitetna audiovizualna nastavna sredstva za rad u nastavi.
7. Upotrebom audiovizualnih nastavnih sredstava učenike lakše potičem na više kognitivne procese (analiza, sinteza, zaključivanje, procjenjivanje...)
8. Učenici nakon upotrebe audiovizualnih nastavnih sredstva lakše iznose svoje stavove o određenoj povijesnoj temi.
9. Smatram da bi trebala postojati baza ili popis audiovizualnih nastavnih sredstava prilagođenih procesu poučavanja i učenja povijesti.

10. Redovito upućujem učenike da kod kuće pogledaju određene filmove povijesne tematike, dokumentarne emisije i ostala audiovizualna sredstva.

d) Pitanje višestrukog odgovora u kojem su ispitanici označavali vrste audiovizualnih sredstava koje najčešće koriste u procesu poučavanja povijesti.

e) Pitanje višestrukog odgovora u kojemu su ispitanici označavali povijesna razdoblja za koja najčešće koriste audiovizualna sredstva.

f) Dva pitanja otvorenoga tipa u kojemu su ispitanici mogli iznijeti svoja mišljenja o prednostima i nedostacima korištenja audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti.

6.4. Uzorak istraživanja

U ovome istraživanju korišten je uzorak koji predstavljaju zaposleni učitelji* povijesti. Prema dobivenim podacima od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja u Republici Hrvatskoj u osnovnim školama zaposleno je 1073 učitelja povijesti dok je u srednjim školama zaposleno 564 nastavnika povijesti. Uzorak ispitanika dobiven je ispunjavanjem ankete od strane učitelja s pristupom internetu koji su učlanjeni u *Facebook* grupu *NASTAVA POVIJESTI OŠ/SSŠ* te popisa učitelja koji su sudjelovali u projektu Škola za život dobivenog od strane mentora.

6.5. Postupak istraživanja

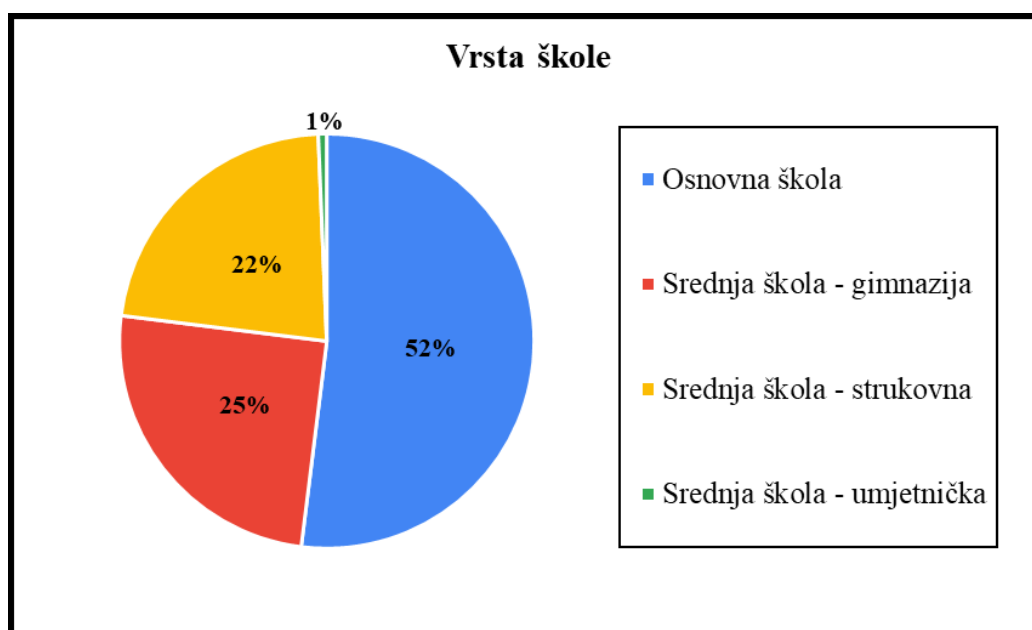
Anketni upitnik za ovo istraživanje izrađen je u programu *Google Forms* te je podijeljen učiteljima preko *Facebook* grupe te njihovih službenih e-mail adresa. Statistička obrada podataka ovoga istraživanja provedena je u *Microsoft Excelu* te softveru za analizu podataka *SPSS*.

* Termin učitelj u nastavku rada korišten je za sve zaposlene ispitanike neovisno o njihovom spolu i školi u kojoj rade.

Prikupljanje podataka putem ankete trajalo je od 18. travanja kada je anketa prvi put podijeljena pa sve do konačnog preuzimanja podataka 1. srpnja 2023.

6.6. Sudionici istraživanja

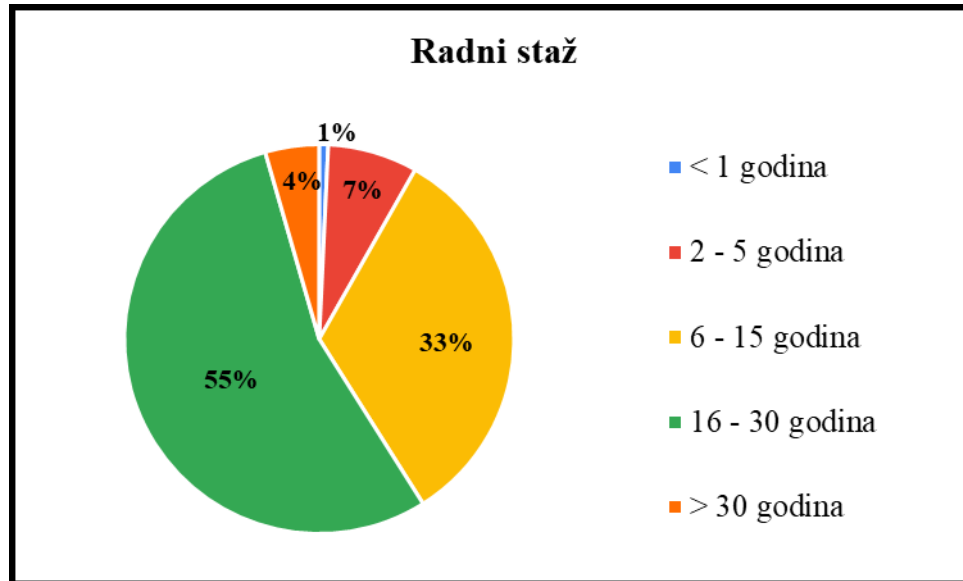
Anketni upitnik ispunilo je 134 ispitanika od čega su 93 (69%) ženskog spola, a 41 (31%) muškoga spola. Prema vrsti škole (Sl. 1.) najviše ispitanika zaposleno je u osnovnim školama njih 79 (52%), dok je ispitanika zaposlenih u srednjoškolskom obrazovanju 38 (25%) u gimnazijama, 34 (22%) u strukovnim te 1 (1%) u umjetničkim školama. Zbog samo jednog ispitanika zaposlenog u umjetničkoj školi njegovi odgovori nisu izneseni u nastavku analize istraživanja zbog ne utjecanja odgovora na analizu cjelokupnog istraživanja.

Sl.1. Ispitanici prema vrsti škole u kojoj su zaposleni
Izvor: Anketno istraživanje, 2023.

Prema radnom stažu (Sl. 2.) najviše njih čak 73 (55%) ima 16 – 30 godina radnog staža nakon čega slijede ispitanici sa 6 – 15 godina radnog staža kojih je 44 (33%). Najmanji postotak

čine ispitanici s 2 – 5 godina radnog staža, njih 10 (7%), 6 (4%) ispitanika s više od 30 godina radnog staža te jedan ispitanik (1%) s manje od jedne godine radnog staža.

Sl. 2. Ispitanici prema radno stažu
Izvor: Anketno istraživanje, 2023.

7. Rezultati istraživanja

7.1. Kvantitativno istraživanje

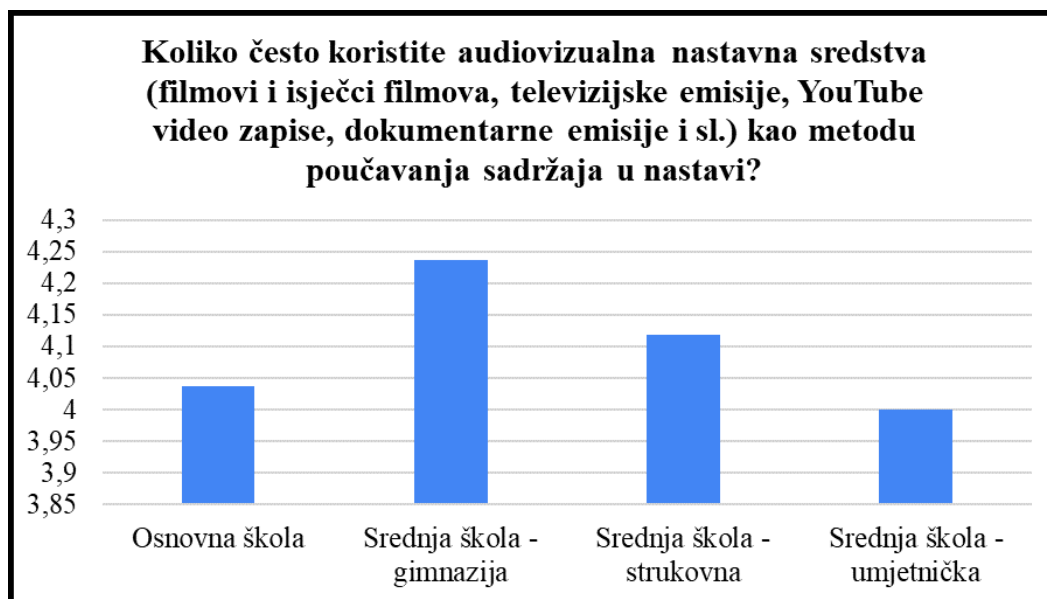
Prema postavljenim pitanjima u anketnom upitniku analizirana je učestalost korištenja audiovizualnih sredstava kao metode u procesu poučavanja povijesti te vrste audiovizualnih sredstava koje koriste učitelji povijesti u Republici Hrvatskoj. Poseban naglasak u istraživanju posvećen je tvrdnjama koje se odnose na korištenje audiovizualnih sredstva u procesu poučavanja te pitanjima otvorenog tipa koji se odnose na prednosti i nedostatke korištenja audiovizualnih sredstava u poučavanju povijesti.

U nastavku ovoga rada izneseni su rezultati koji su dobiveni anketnim upitnikom te su isti prikazani na cijelom uzorku ispitanika.

7.1.1. Učestalost korištenja audiovizualnih sredstava kao metode poučavanja

Odgovori anketnog upitnika provedenog istraživanja na pitanje procjene učestalosti korištenja audiovizualnih sredstava kao metode u procesu poučavanja nastavnog sadržaja (Sl. 3.) utvrđeno je da učitelji zaposleni u srednjim školama gimnazijama često ($M= 4,23$) koriste audiovizualna sredstva u procesu poučavanja, dok ostali učitelji zaposleni u strukovnim i umjetničkim srednjim školama te osnovnim školama u manjoj mjeri koriste audiovizualna sredstva u procesu poučavanja.

Ovakav rezultat upućuje na učestalo korištenje audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja sadržaja u nastavi povijesti što može govoriti o želji učitelja za većom vizualizacijom nastavnoga sadržaja kako bi učenicima što bolje prikazali određeni povijesni događaj ili pojam. Češće korištenje audiovizualnih sredstava u gimnazijama može upućivati na lakše pronalaženje sadržaja prikladne za učenike srednjih škola.

Sl. 3. Učestalost korištenja audiovizualnih sredstava kao metode poučavanja sadržaja u nastavi

Izvor: Anketno istraživanje, 2023.

7.1.2. Audiovizualna sredstva u nastavnom procesu

Anketnim upitnikom zaposlenim učiteljima povijesti zadano je na procjenu deset pitanja koja se odnose na njihovo korištenje audiovizualnih sredstava u nastavnom procesu. Za kvantitativnu varijablu radnog staža ispitanika izračunat je pearsonov koeficijent korelacije (r) s varijablama razine slaganja s spomenutim tvrdnjama. Analizom podataka postavljenih pitanja u korelaciji s vrstom škole u kojoj su zaposleni ispitanici dobiveni su slijedeći rezultati (Sl. 4.) prema svakom postavljenom pitanju:

1. Na postavljenu tvrdnju „*Korištenjem audiovizualnih sredstava u nastavi lako motiviram učenike na rad*“ prosječan odgovor svih ispitanika je slaganje u visokoj mjeri ($M = 3,98$, $SD = 0,818$). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Prema vrstama škola u kojoj su zaposleni, svi se ispitanici u većoj mjeri slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola $M = 3,99$, srednja škola -gimnazija $M = 4,12$, srednja škola – strukovna $M = 4,11$). Nadalje, korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,184$, $p = 0,033$).

2. Na postavljenu tvrdnju „*Učenici bolje savladavaju nastavno gradivo koje je dijelom objašnjeno audiovizualnim sredstvima*“ prosječan odgovor svih ispitanika je slaganje u visokoj mjeri ($M = 4,00$, $SD = 0,867$). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola u većoj se mjeri slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola $M = 4,06$, srednja škola -gimnazija $M = 4,19$, srednja škola – strukovna $M = 4,15$). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,213$, $p = 0,013$).

3. Na postavljenu tvrdnju „*Korištenjem audiovizualnih sredstava uspješnije realiziram odgojno-obrazovne ishode nastave*“ prosječan odgovor svih ispitanika je slaganje u visokoj mjeri ($M = 3,84$, $SD = 0,908$). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola u većoj se mjeri slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola $M = 3,90$, srednja škola -gimnazija $M = 3,92$, srednja škola – strukovna $M = 3,87$). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,209$, $p = 0,016$).

4. Na postavljenu tvrdnju „*Učenike lakše potičem na komunikaciju korištenjem audiovizualnih nastavnih sredstava*“ prosječan odgovor svih ispitanika je slaganje u visokoj mjeri (M= 3,96, SD= 0,905). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola u većoj se mjeri slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola M= 3,97, srednja škola -gimnazija M= 4,06, srednja škola – strukovna M= 4,03). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,145$, $p = 0,096$).

5. Na postavljenu tvrdnju „*Učenici rado sudjeluju u analizi povijesnog sadržaja ponuđenog audiovizualnim nastavnim sredstvima*“ prosječan odgovor svih ispitanika je slaganje u visokoj mjeri (M= 3,85, SD= 0,905). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola u većoj se mjeri slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola M= 3,90, srednja škola -gimnazija M= 4,05, srednja škola – strukovna M= 4,06). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,135$, $p = 0,120$).

6. Na postavljenu tvrdnju „*Lako pronalazim kvalitetna audiovizualna nastavna sredstva za rad u nastavi*“ prosječan odgovor svih ispitanika je slaganje u visokoj mjeri (M= 3,04, SD= 1,032). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola djelomično se slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola M= 3,04, srednja škola -gimnazija M= 3,13, srednja škola – strukovna M= 3,08). Nadalje, korelacijska analiza pokazuje statistički značajnu slabu povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,296$, $p = 0,001$).

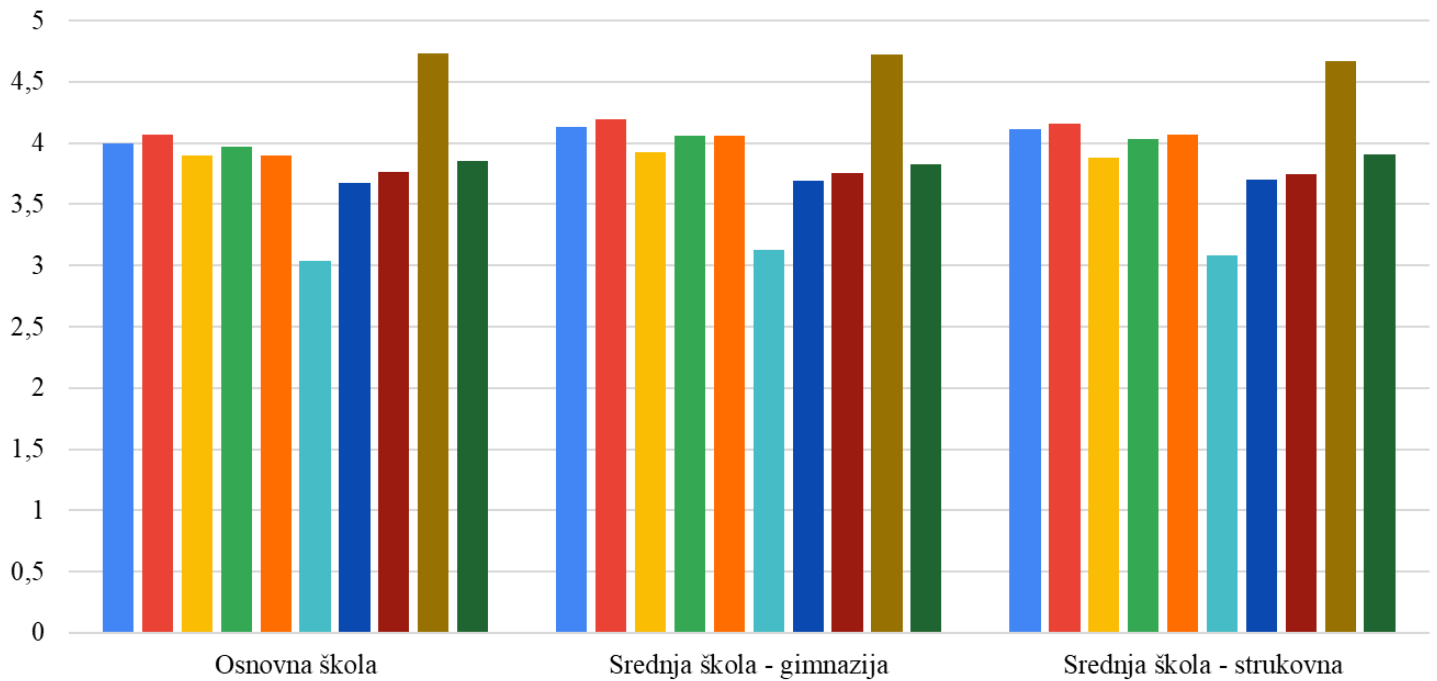
7. Na postavljenu tvrdnju „*Upotrebom audiovizualnih nastavnih sredstava učenike lakše potičem na više kognitivne procese (analiza, sinteza, zaključivanje, procjenjivanje...)*“ prosječan odgovor svih ispitanika je slaganje u visokoj mjeri (M= 3,62, SD= 0,964). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola djelomično se slažu s postavljenom tvrdnjom no s tendencijama prema slaganju u većoj mjeri (osnovna škola M= 3,67, srednja škola -gimnazija M= 3,68, srednja škola – strukovna M= 3,70). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,158$, $p = 0,069$).

8. Na postavljenu tvrdnju „*Učenici nakon upotrebe audiovizualnih nastavnih sredstva lakše iznose svoje stavove o određenoj povijesnoj temi*“ prosječan odgovor svih ispitanika je slaganje u visokoj mjeri (M= 3,69, SD= 0,888). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola djelomično se slažu s postavljenom tvrdnjom no s tendencijama prema slaganju u većoj mjeri (osnovna škola M= 3,76, srednja škola -gimnazija M= 3,75, srednja škola – strukovna M= 3,74). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,114$, $p = 0,188$).

9. Na postavljenu tvrdnju „*Smatram da bi trebala postojati baza ili popis audiovizualnih nastavnih sredstava prilagođenih procesu poučavanja i učenja povijesti*“ prosječan odgovor svih ispitanika je slaganje u visokoj mjeri (M= 4,72, SD= 0,633). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola djelomično se slažu s postavljenom tvrdnjom no s tendencijama prema slaganju u potpunosti (osnovna škola M= 4,73, srednja škola -gimnazija M= 4,72, srednja škola – strukovna M= 4,67). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,093$, $p = 0,287$).

10. Na postavljenu tvrdnju „*Redovito upućujem učenike da kod kuće pogledaju određene filmove povijesne tematike, dokumentarne emisije i ostala audiovizualna sredstva*“ prosječan odgovor svih ispitanika je slaganje u visokoj mjeri (M= 3,96, SD= 0,992). Veća standardna devijacija upućuje na veća odstupanja od prosječnog odgovora među ispitanicima. Učitelji zaposleni u svim ispitanim vrstama škola u većoj se mjeri slažu s postavljenom tvrdnjom (osnovna škola M= 3,85, srednja škola -gimnazija M= 3,82, srednja škola – strukovna M= 3,90). Korelacijska analiza ne pokazuje povezanost varijable radnog staža s razinom slaganja s tvrdnjom ($r = 0,235$, $p = 0,006$).

Audiovizualna sredstva u nastavnom procesu

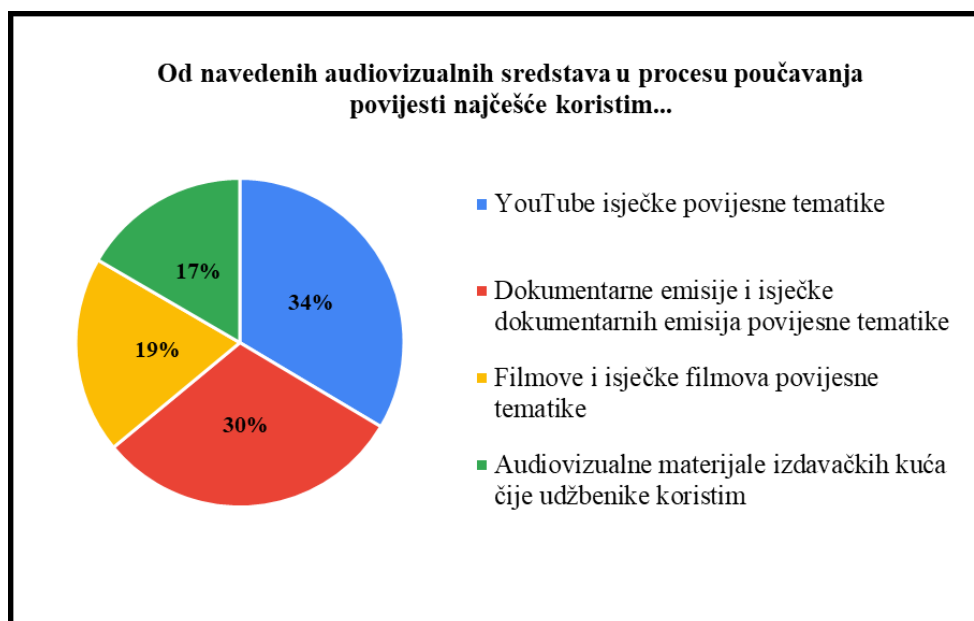
- Korištenjem audiovizualnih sredstava u nastavi lako motiviram učenike na rad.
- Učenici bolje savladavaju nastavno gradivo koje je dijelom objašnjeno audiovizualnim sredstvima.
- Korištenjem audiovizualnih sredstava uspješnije realiziram odgojno-obrazovne ishode nastave.
- Učenike lakše potičem na komunikaciju korištenjem audiovizualnih nastavnih sredstava.
- Učenici rado sudjeluju u analizi povijesnog sadržaja ponuđenog audiovizualnim nastavnim sredstvima.
- Lako pronalazim kvalitetna audiovizualna nastavna sredstva za rad u nastavi.
- Upotrebom audiovizualnih nastavnih sredstava učenike lakše potičem na više kognitivne procese (analiza, sinteza, zaključivanje, procjenjivanje...)
- Učenici nakon upotrebe audiovizualnih nastavnih sredstva lakše iznose svoje stavove o određenoj povijesnoj temi.
- Smatram da bi trebala postojati baza ili popis audiovizualnih nastavnih sredstava prilagođenih procesu poučavanja i učenja povijesti.
- Redovito upućujem učenike da kod kuće pogledaju određene filmove povijesne tematike, dokumentarne emisije i ostala audiovizualna sredstva.

Sl. 4. Audiovizualna sredstva u nastavnom procesu

Izvor: Anketno istraživanje, 2023.

7.1.3. Vrste audiovizualnih sredstava u nastavnom procesu poučavanja povijesti

Rezultatima istraživanja utvrđeno je da od ponuđenih audiovizualnih sredstava u anketnom upitniku (Sl. 5.) učitelji najviše koriste (34%) YouTube isječke povijesne tematike nakon čega slijede dokumentarne emisije i isječci dokumentarnih emisija povijesne tematike (30%), filmovi i isječci filmova povijesne tematike (19%) te se na zadnjem mjestu nalaze audiovizualni materijali izdavačkih kuća čije udžbenike učitelji koriste (17%).

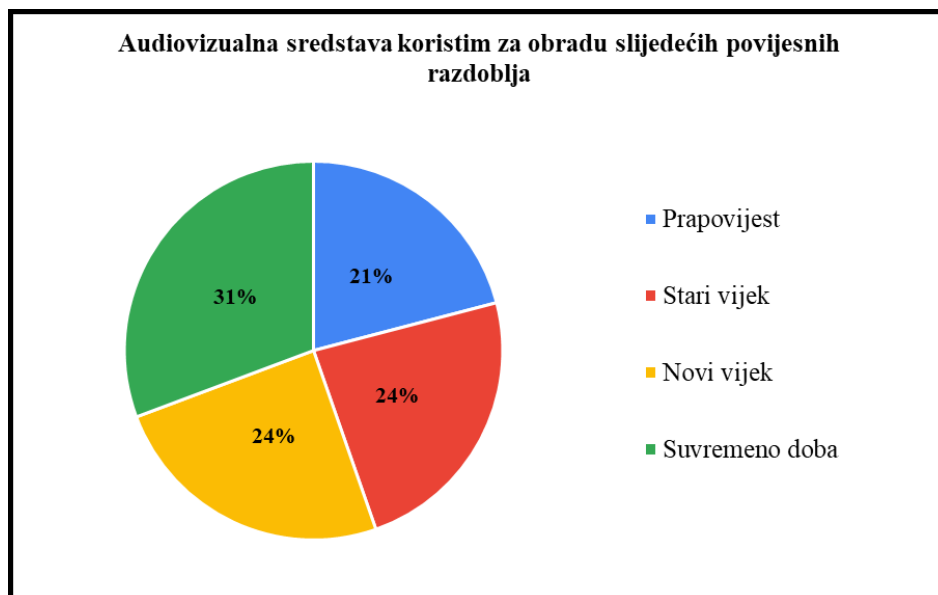
Sl. 5. Vrste audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti
Izvor: Anketno istraživanje, 2023

Veliki postotak korištenja YouTube isječaka povijesne tematike upućuje na njihovu jednostavnost korištenja i pronalaska te na materijalno-tehničku potporu u školama, dok veliki postotak korištenja dokumentarnih emisija i isječaka može upućivati na želju učitelja da učenicima prikaže osobe koje su sudjelovale u određenom povijesnom događaju ili žele sadržajno obogatiti pojedine nastavne teme što može biti osnova za poticanje rasprave, razmjenu mišljenja te razvoj kritičkog mišljenja. Manji postotak korištenja audiovizualnih materijala izdavačkih kuća može

upućivati na njihovu ekskluzivnost koja uključuje samo one učitelje koji koriste udžbenike tih izdavačkih kuća koja izrađuju i audiovizualna sredstva.

7.1.4. Korištenje audiovizualnih sredstava u poučavanju povijesti – povijesna razdoblja

Prema rezultatima istraživanja utvrđeno je da najveći postotak učitelja (31%) audiovizualna sredstva (Sl. 6.) koriste za obradu suvremenog doba nakon čega slijede s jednakim postotkom (24%) stari i novi vijek te s najmanjim postotkom (21%) prapovijest.

Sl. 6. Audiovizualna sredstva u obradi povijesnih razdoblja
Izvor: Anketno istraživanje, 2023

Rezultati upućuju na ravnomjerno korištenje audiovizualnih sredstava u obradi svih povijesnih razdoblja što navodi na zaključak da postoji veliki broj audiovizualnih sredstava koja prikazuju povijesne događaje različitih povijesnih razdoblja. Nešto veći postotak korištenja audiovizualnih sredstava za obradu suvremenog doba može biti vezan uz činjenicu što su neki originalni audiovizualni sadržaji nastali u periodu suvremenog doba dostupni učiteljima za korištenje tijekom nastave.

Na pitanje otvorenoga tipa „*Za koje povijesne događaje određenog povijesnog razdoblja koristite audiovizualna sredstva*“ te njegovom analizom i sistematizacijom utvrđeno je podudaranje odgovora učitelja koje možemo podijeliti u šesnaest tematskih cjelina za koje učitelji povijesti koriste audiovizualna sredstva u procesu poučavanja povijesti. Tematske cjeline u kojima učitelji najčešće koriste audiovizualna sredstva su slijedeće:

1. Prikazi ratova ponajviše Prvog svjetskog te Drugog svjetskog rata, Domovinskog rata, Hladnog rata te Križarskih ratova.
2. Prikazi određenih bitaka poput Krbavske i Mohačke bitke.
3. Govori političara od kojih se najviše spominje Stjepan Radić.
4. Holokaust te posljedice totalitarnih režima na ljudsku populaciju kako bi učenici stvorili empatiju prema žrtvama zločina koji su se događali kroz povijest.
5. Prikazi Industrijske revolucije te njezina važnost za napredak ljudske populacije.
6. Francuska revolucija te njezini odrazi u Europi.
7. Prikazi tema iz Antičke povijesti pretežito događaja iz razdoblja Grčke i Rima.
8. Teme povezane s poviješću Hrvatske u srednjem vijeku kao i prikaz hrvatskih vladara.
9. Velika geografska otkrića.
10. Prikazi tema iz znanosti i umjetnosti pojedinog povijesnog razdoblja.
11. Prikazi tema iz Prapovijesti pretežito prikazi razvoja čovjekovog pretka i njegovog načina života.
12. Ilustracija svakodnevnog života ljudske populacije kroz određeno povijesno razdoblje kako bi se dobio uvid u način života ondašnjeg čovjeka.
13. Napoleonovo doma te njegov utjecaj na Europu i hrvatske zemlje.
14. Prikaz erupcije Vezuva.
15. Prikaz pojedinih istaknutih povijesnih ličnosti koje su svojim radom doprinijele društvu.

16. Biografije odnosno kratke crtice iz života povijesnih osoba najčešće iz hrvatske povijesti.

Izbor ovih tematskih cjelina za koje učitelji najčešće koriste audiovizualna sredstva ukazuju na mogućnost da se sva povijesna razdoblja, domene i tehnički koncepti unutar *Kurikuluma nastavnog predmeta Povijest* mogu pojasniti uz pomoć audiovizualnih sredstava. Unutar 16 najčešćih tematskih cjelina nalaze se teme iz svih povijesnih razdoblja, a najviše koje pokrivaju vojno-političke odnose, kao i procese koje je teže vizualizirati poput erupcije Vezuva ili velikih geografskih otkrića. Veći dio tematskih cjelina bave se hrvatskom poviješću te procesima i događajima koji utječu na hrvatske prostore što ukazuje na često korištenje audiovizualnih sredstava za prikaz određenih povijesnih tema iz hrvatske povijesti. Ovakvi rezultati mogu upućivati na želju učitelja povijesti da uz udžbeničke informacije o događajima iz hrvatske povijesti učenicima dodatno uz pomoć audiovizualnih sredstava prikažu događaje ili osobe koje su važne za hrvatsku prošlost i razvoj nacionalnog i kulturnog identiteta.

7.1.5. Odgovori ispitanika na pitanja otvorenoga tipa

Završni dio anketnog upitnika odnosio se na pitanja otvorenoga tipa gdje su ispitanici anonimno mogli podijeliti svoja mišljenja o prednostima i nedostacima korištenja audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti. Mišljenja nastavnika možemo grupirati u nekoliko kategorija: prednosti korištenja audiovizualnih sredstava i nedostaci korištenja audiovizualnih sredstava.

Na pitanje „*Koje su prema Vama prednosti korištenja audiovizualnih materijala u procesu poučavanju povijesti?*“ učitelji povijesti istaknuli su prednost zornijeg prikazivanja povijesti kroz korištenje audiovizualnih sredstava:

„*Zornost, bliskost vanškolskom okruženju učenika, razvijanje kritičkog pristupa prema sadržaju videozapisa koji čine svakodnevicu učenika (YouTube, TikTok i sl.)*“

„*Zorno prikazivanje događaja, zanimljivije je, manje se vremena troši za upoznavanje događaja ili osoba a djeca vole analizirati izvore i komentirati iste.*“

„Zorno i višeslojno (audiovizualno) prikazivanje povijesnih događaja.“

„Lakše i zornije približe povijesnu stvarnost učenicima koji su u sve većoj mjeri udaljeniji od čitane i pisane kulture, a sve više usmjereni prema audiovizualnoj kulturi.“

„Učenicima se zornije prikaže npr. način života, ili kultura razdoblja, jasniji su im sudionici pojedinih događaja i tijek događaja.“

Dio učitelja smatra kako je prednost korištenja audiovizualnih sredstava što dolazi do razbijanja monotonije sata te stvaranja dinamičnosti, poticanja veće pozornosti i aktivnosti učenika te poticanje učenika na savladavanje složenijih misaonih procesa kao i poticanje kritičkoga mišljenja:

„Učenicima je nastavni sat zanimljiviji. Lakše si mogu predočiti povijesne događaje, djeluje im autentičnije nego kada samo učitelj priča.“

„Visoka motiviranost učenika, odgovarajući visok stupanj pozornosti i uključenosti tj. uživanja u određenu tematiku i povijesno razdoblje.“

„Dolazi do bolje dinamike nastavnog procesa, uključuju se i učenici koji inače imaju manju koncentraciju, otvaraju se teme za diskusiju, učenici lakše pamte i imaju bolji uvid u određeno povijesno razdoblje.“

„Audiovizualni materijal je neposredni materijal koji učenicima više zanima i omogućuje njima da se lakše uključe u poučavanje različitih tema; potiče komunikaciju (komentare, mišljenje, dodatna pitanja) i daje dojam da je povijest ipak nešto "živo" i blizu njima.“

„Audiovizualni materijali mogu učenike dodatno motivirati, tijekom nastavnoga procesa privlače učenikovu pažnju. Pružaju mogućnost lakšega pojašnjavanja složenijih sadržaja i radnji, i mogu se pregledati koliko god puta bude potrebno kako bi učenici bolje shvatili i povezali.“

Dvoje učitelja složilo se kako je prednost audiovizualnih sredstava u tome što učenicima mogu pobliže dočarati kulturu sjećanja te pokazivanje učeničke empatije prema žrtvama svih oblika nasilja:

„Prednosti korištenja audiovizualnih materijala su to što omogućava učenicima poistovjećivanje sa žrtvama i očuvanje uspomena na njih, ističe važnosti sjećanja na preživjele, žrtve, spasitelje i osloboditelje, omogućava bolje razumijevanje povijesti, promiče poštovanje ljudskih prava, posebno manjina te potiče razvoj kritičkog mišljenja i intelektualne znatiželje.“

„Učenici bolje shvaćaju vrijeme povijesnih događaja, čuju glas povijesnih osoba, uspoređuju odjeću, frizure, slušaju glazbu, pokazuju empatiju prema žrtvama nasilja i sl.“

Odgovori učitelja na prednosti korištenja audiovizualnih sredstava upućuju na mogućnosti jasnije vizualizacije pojedinog povijesnog događaja. Osim toga učitelji zaključuju da im audiovizualna sredstva omogućuju da sat učine zanimljivijim i dinamičnijim te pomažu kod poticanja i razvoja kritičkog mišljenja kao i empatije kod učenika za određene povijesne događaje.

Na završnom pitanju otvorenoga tipa *„Koji su prema Vama nedostaci korištenja audiovizualnih materijala u procesu poučavanja povijesti?“* veliki broj učitelja povijesti složio se kako je jedan od nedostataka korištenja audiovizualnih sredstava svakako manjak koncentracije učenika prilikom korištenja ove vrste sredstava:

„Učenici nemaju koncentracije za gledanje dužih filmova (optimalno 20ak minuta ili kraće 2-5 minuta).“

„Danas učenici sve više imaju problema s pažnjom i koncentracijom te im je ponekad teško gledati audiovizualni sadržaj koji traje više od 2 minute.“

„Kao i cjelokupni proces poučavanja, ovisi o pozornosti i koncentraciji učenika, a ona je kod modernih generacija sve manja.“

„Potrebno je aktivnije potaknuti učenike na razmišljanje, često samo pasivno gledaju.“

Dio učitelja smatra kako je nedostatak korištenja audiovizualnih sredstava u tome što se oni teško dostupni, nema ih dovoljno, nisu prilagođeni učeničkoj dobi te veliki broj njih nije na hrvatskom jeziku:

„Postoji malo kvalitetnih (lako dostupnih, kratkih i prilagođenih uzrastu) materijala na hrvatskom jeziku.“

„Nisu dostupni, izdavači zaključaju svoje sadržaje.“

„Nema ih dovoljno i učitelji su većinom prepušteni samima sebi u pronalasku materijala i izradi titlova.“

„Nedostatak kvalitetnih i dovoljno jasnih povijesnih sadržaja, prilagođenost učeničkoj dobi.“

„Dostupnost materijala i vrijeme. Uglavnom su materijali dijelovi dokumentaraca ili YouTube videa koji su uglavnom neadekvatno titulirani ili sinkronizirani, pa se pouzdamo u znanje stranog jezika učenika.“

„Nema dovoljno kvalitetnih materijala prilagođenih uzrastu učenika.“

„Nedostatak na hrvatskom jeziku, izuzev emisija TV kalendara.“

„Nema dovoljno kvalitetnih primjerenih sadržaja na hrvatskom.“

Učitelji smatraju kako je jedan od bitnijih nedostataka korištenja audiovizualnih sredstava u pristupu autora temi, odnosno problem subjektivnosti pripovjedača pogotovo u dokumentarnim filmovima i isječcima povijesne tematike:

„Subjektivnost i problematika različitih političkih stajališta sugovornika. Neuvažavanje drugačijeg pogled i interpretacije na povijesni događaj.“

„Komentari stručnjaka u filmovima katkad nisu potpuno objektivni.“

„Subjektivnost i neutemeljenost audiovizualnog materijala.“

Za kraj trebalo bi istaknuti komentar učitelja koji smatra da je nedostatak korištenja audiovizualnih sredstava u nepostojanju baze istih kako bi učitelji lakše mogli dolaziti do njih:

„Ne postoji popis preporučenih audiovizualnih materijala koji bi bili primjereni za učenike određenog uzrasta kako bi se izbjegle neugodne situacije s neprimjerenim sadržajima (scene nasilja, golotinja, neprimjereni rječnik ...)“

Odgovori učitelja na pitanje nedostatka korištenja audiovizualnih sredstava upućuje na probleme s pronalaskom audiovizualnog sredstva koje bi zadovoljilo sve uvjete za korištenje koju uključuju objektivnost, laka dostupnost, prilagođenost učeničkoj dobi te audiovizualna sredstva na hrvatskom jeziku ili dostupnost titlova na hrvatskom jeziku.

8. Rasprava

Rezultati ovoga istraživanja pomogli su nam sagledati koliko često učitelji povijesti koriste audiovizualna sredstava u procesu poučavanja, koji su njihovi stavovi o upotrebi audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti te koje su za njih prednosti i nedostaci korištenja ovih sredstava. Stupanj korelacije između određenih demografskih varijabli (radnog staža) s varijablama koje se odnose na korištenje audiovizualnih sredstava u nastavnom procesu pomogli su nam uvidjeti kako učitelji s većim radnim stažem lakše pronalaze kvalitetna audiovizualna sredstva za rad u nastavi što možemo povezati s godinama iskustva i rada koji omogućuju učiteljima da koriste ona audiovizualna sredstva koja su provjereno prilagođena učenicima od strane učitelja tijekom njihovog dugogodišnjeg korištenja u nastavi. Veliki broj odgovora ispitanih učitelja osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj odnosno dobiveni rezultati istraživanja u većini su kompatibilni s istraživanjem Davida-Alexandrea Wagnera koje je provedeno nad učiteljima norveških škola.

Rezultatima istraživanja možemo uvidjeti kako se audiovizualna sredstva vrlo često koriste kao pomoć u procesu učenja i poučavanja povijesnih sadržaja u nastavi što može upućivati na korištenje ovih sredstava u gotovo svakoj nastavnoj temi ili kod obrade ili ponavljanja određene cjeline čime se odgovori učitelja slični odgovorima ispitanika norveškog istraživanja kojima su audiovizualna sredstva neizostavno sredstvo u procesu učenja i poučavanja.⁷⁴

Velika podudarnost prosječnog odgovora ispitanika na pitanja o korištenju audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti upućuje nas na slične stavove većine ispitanika kada je u pitanju korištenje audiovizualnih sredstava u nastavi povijesti. Tako sva pitanja upućuju da korištenje audiovizualnih sredstava u nastavnom procesu većinom ostvaruje ciljeve zbog kojih se koriste poput lakše motivacije učenika, bolje savladavanje gradiva te lakše poticanje na komunikaciju i iznošenje vlastitih stavova učenika o određenoj povijesnoj temi.

Iako je prosječni odgovor nizak, a standardna devijacija visoka, što upućuje na velike razlike u osobnim odgovorima, korelacijskom analizom utvrđeno je kako postoji slaba, ali utjecajna korelacija između varijable radnoga staža ispitanika s varijablom postavljenoga pitanja

⁷⁴ WAGNER 2018: 27.

„Lako pronalazim kvalitetna audiovizualna nastavna sredstva za rad u nastavi“ pri čemu je analizom dobiveno kako što je radni staž ispitanika veći, to je ispitaniku lakše pronaći kvalitetna audiovizualna sredstva za rad u nastavi. Ovaj rezultat možemo objasniti češćim korištenjem audiovizualnih sredstva kod ispitanika većeg radnog staža te željom za njihovo ukomponiranje u nastavni sat te time i većim pretraživanjem za kvalitetna audiovizualna sredstva. Godine iskustva, odnosno radnog staža tako pomažu kod odabira kvalitetnog audiovizualnog sredstva čime dolazi i do selektiranja audiovizualnih sredstava kroz godine radnoga staža.

YouTube isječci povijesne tematike kao najčešće korištena vrsta audiovizualnog sredstva upućuje nas na jednostavnost njihovog pronalaženja, selektiranja i korištenja tijekom procesa poučavanja povijesti. Zbog pristupa internetu i kraćeg trajanja zapisa ovo sredstvo svakako je u prednosti nad ostalim vrstama poput filmova i dokumentarnih emisija koja često nisu dostupna te podliježu autorskim pravima što se odnosi i na audiovizualna sredstva koja izrađuju izdavačke kuće kao popratni materijal uz povijesne udžbenike. Izdavačke kuće tako limitiraju korištenje njihovih materijala samo onima koji koriste njihove udžbenike. Pošto su ovakvi materijali povijesno provjereni i prilagođeni učenicima bilo bi korisno da svi učitelji imaju pristup njima ako ne besplatno barem uz neku vrstu novčane nadoplate za korištenje njihovog audiovizualnog sredstva.

Pitanje otvorenoga tipa o korištenju audiovizualnih sredstava za određeno povijesno razdoblje pokazalo je kako su sva povijesna razdoblja podjednako zastupljena prilikom korištenja audiovizualnih sredstava. Odgovori učitelja o pojedinim događajima određenog povijesnog razdoblja ukazuju na primjenu audiovizualnih sredstava u svrhe prikaza vojnih pohoda odnosno ratova, svakodnevnog života ili pak približavanje života pojedinih povijesnih osoba učenicima. Korištenje audiovizualnih sredstava za teme suvremenoga doba mogu označavati njihovo lakše pronalaženje originalnih isječaka zbog razvoja tehnologije, ujedino i filma u tome razdoblju, dok korištenje audiovizualnih sredstava za ostala povijesna razdoblja možemo pretpostaviti da služi kao približavanje i vizualiziranje događaja prije razvoja tehnologije. Rezultate ovoga istraživanja možemo usporediti s norveškim istraživanjem čiji rezultati upućuju na korištenje audiovizualnih sredstava za prikazivanje povijesnih događaja najviše suvremenog doba.⁷⁵ Također oba istraživanja

⁷⁵ WAGNER 2018: 30.

upućuju na korištenje audiovizualnih sredstava u prikazivanju povijesnih događaja važnih za nacionalnu povijest, u ovom slučaju hrvatsku i norvešku.⁷⁶

Odgovori na pitanja otvorenoga tipa o prednostima i nedostacima korištenja audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti iznijeli su mišljenja učitelja koja su složna u nekoliko iznesenih činjenica. Prednosti korištenja audiovizualnih materijala u većini odgovora odnose se na zorno prikazivanje sadržaja što svakako doprinosi bolje razumijevanju teme uključivanjem osjetila vida i sluha. Osim zornosti u odgovorima učitelja se ističe dinamičnost koju donose audiovizualna sredstva u nastavi te promicanje kritičkog mišljenja kada se radi o prikazu jedne teme s nekoliko interpretacija. Treba istaknuti kako nekoliko učitelja audiovizualna sredstva koristi kako bi učenicima prikazali životne tragedije, svjedočenja preživjelih žrtava nasilja te tako u učenicima pobudili empatiju što se može iščitati iz odgovora o korištenju audiovizualnih sredstava za određene povijesne događaja, u ovoj slučaju primjer Holokausta koji se često navodi kao odgovor na ovo postavljeno pitanje. Navedeni odgovori i u ovom su slučaju podudarni s odgovorima norveškog istraživanja prema kojemu učitelji audiovizualan sredstva koriste za bolju vizualizaciju te povećanje motiviranosti učenika za određeni povijesni događaj.⁷⁷

Nedostaci korištenja audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti prema odgovorima učitelja većinom su manjak koncentracije učenika koji se očituje u nezainteresiranosti te izostanku pažnje što je sve češći problem kod učenika. Nedostaci audiovizualnih sredstava očituju se i kod nepostojanja velikog broja audiovizualnih sredstava kraćeg formata na hrvatskom jeziku s obzirom na trajanje nastavnoga sata od 45 minuta tijekom kojega nije moguće prikazati dugometražni film što učiteljima stvara dodatnu pripremu audiovizualnog sredstva kojeg bi uklopili u proces poučavanja s čime se susreću s istim problemom kao i ispitani norveški učitelji koji vrijeme stavljaju kao glavni nedostatak prilikom korištenja audiovizualnih sredstava.⁷⁸ Nedostatak materijala na hrvatskom jeziku otežava korištenje audiovizualnih sredstava čime se učitelji često oslanjaju na materijale na stranom jeziku, pretežito engleskom uz koje ne dolazi popratni tekst na hrvatskom ili je taj tekst neadekvatno preveden na hrvatski jezik. Navedeno učenicima slabijeg znanja stranog jezika otežava praćenje audiovizualnog materijala tijekom procesa poučavanja te zbog toga može doći do nepotpunog razumijevanja sadržaja koji se želio

⁷⁶ WAGNER 2018: 30.

⁷⁷ WAGNER 2018: 32.

⁷⁸ WAGNER 2018: 36.

prenijeti audiovizualnim sredstvom. Nedostatak korištenja audiovizualnog sredstva za učitelje je i veliki postotak subjektivnosti u pojedinim materijalima što može dovesti do manipulacije povijesnim činjenicama te učeničkim stavovima i emocijama na određenu temu. Ovakav odgovor također ne odstupa od već navedenog norveškog istraživanja gdje su učitelji također zabrinuti oko subjektivnosti no ne zabrinjava ih korištenje neprimjerenog jezika ili scena nasilja što neki učitelji u hrvatskom istraživanju ističu kao problem.⁷⁹ Iz odgovora o nedostacima korištenja audiovizualnih sredstava u poučavanju povijesti možemo svakako zaključiti kako veliki postotak učitelja ima problema s pronalaženjem adekvatnog audiovizualnog materijala te kako bi postojanje baze audiovizualnog materijala koji bi bio prilagođen dobi i uzrastu učenika, nastavnoj temi te koji bi bio na hrvatskom jeziku ili imao hrvatski prijevod uvelike olakšao njihov pronalazak i dovelo do češćeg korištenja audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti.

⁷⁹ WAGNER 2018: 36.

9. Zaključak

Nastavna sredstva sastavni su dio nastavnoga procesa. Razvojem tehnologije dolazi i do stvaranja novih sredstava koja spajaju nekoliko osjetila čime se još više potiče učenikovo zanimanje u procesu poučavanja. Jedna od takvih sredstava su i audiovizualna sredstva koja svoju primjenu pronalaze u mnogim nastavnim predmetima pa tako i u nastavnom predmetu povijest.

Zbog specifičnosti samoga predmeta, audiovizualna sredstva omogućuju učenicima bolji uvid u povijesne događaje koji se obrađuju unutar nastavnoga predmeta povijest. Njihovo korištenje učenicima umanjuje monotoniju sata, omogućuje razvijanje kritičkoga mišljenja te ih može dodatno motivirati za istraživanje pojedinog povijesnog razdoblja ili događaja. Korištenje audiovizualnih sredstava u nastavi povijesti rašireno je u školama diljem svijeta, a rezultati provedenih istraživanja prikazuju učestalu uporabu audiovizualnih sredstava koji korišteni mogu kod učenika razviti empatiju kao i proširiti povijesnu perspektivu.

Istraživanje provedeno na učiteljima povijesti u Republici Hrvatskoj utvrdilo je kako i oni kao i kolege iz svijeta često koriste audiovizualna sredstva. Analizom odgovora ispitanika saznali smo da učitelji vrlo često koriste audiovizualna sredstva u procesu poučavanja povijesti te ih u velikom mjeri uspješno ukomponiraju u nastavni proces budući da njima lakše motiviraju učenike, uspješnije ostvaruju odgojno obrazovne ishode te lakše komuniciraju sa svojim učenicima. Odgovori ispitanika ankete upućuju na prednosti korištenja ovih sredstava u pogledu zornijeg prikaza povijesnih događaja i razbijanja monotonije nastavnoga sata dok nedostaci upućuju na manjak audiovizualnih sredstava na hrvatskome jeziku koji su prilagođeni učenicima. Audiovizualna sredstva jako su sredstvo za prenošenje povijesnih tema u budućnosti sve bržim razvojem tehnologije te njihovom lakom dostupnošću svima.

Kako bi češće i učinkovitije mogli koristiti audiovizualna sredstva smatram kako bi trebala postojati baza audiovizualnih sredstava koja će sadržavati sva sredstva na hrvatskom jeziku ili s popratnim tekstom na hrvatskom jeziku, podijeljena u kategorije (razred, povijesno razdoblje, vrsta sredstva – filmovi, dokumentarne emisije, YouTube isječci, materijali izdavačkih kuća) koja će biti omogućena za korištenje svim učiteljima povijesti radi lakšeg pronalaženja i korištenja istih u procesu poučavanja povijesti. Uz postojanje baze audiovizualnih podataka potrebno je dodatno educirati učitelje kako raditi s audiovizualnim sredstvima u svrhu motivacije učenika kako bi se

poticalo aktivno sudjelovanje i uspješno ostvarivanje postavljenih odgojno-obrazovnih ishoda učenja.

10. Literatura

AMIZ, Muhammad (2017) Learning History through Historical Movies: Bringing Living History into classroom. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR)* vol. 158, pp. 473–479.

BARSEGHYAN, Liana (2014) The role and importance of audio-visual aids in teaching. *Foreign Languages in Higher Education Vol. 18 No. 2 (17)*, pp. 120-128.

BRILEY, Ron (2002) Teaching Film and History. *OAH Magazine of History*, Vol. 16, No. 4, pp. 3-4.

DERELIOĞLU, Yasemin, ŞAR Evren (2010) The use of films on history education in primary schools: Problems and suggestions. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 9, pp. 2017-2020.

DONNELLY, Debra (2014) Using Feature Films in Teaching Historical Understanding: Research and Practice. *Agora*, 49(1), pp. 4–12.

DONNELLY, Debra (2016) Filmic Pedagogies In The Teaching Of History: Research On And Recommendations For Using Video In The Classroom. *History Education Research Journal*, 14(1), pp. 113–123.

GARZÓN, Sandra de los Angeles Parreño (2012) *The impact of the audiovisual aids in the teaching learning process at the technical university of cotopaxi during the academic period march- july 2012.*

[<chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://repositorio.utc.edu.ec/bitstream/27000/1626/1/T-UTC-1452.pdf>] 17. srpnja 2023.

JELAVIĆ, Filip (2003) *Didaktika*, Zagreb – Naklada Slap.

MARCUS, Alan S. (2005) „It Is as It Was”: Feature Film in the History Classroom. *Social Studies*, 96(2), pp. 61- 67.

Odluka o donošenju kurikulumuma za nastavni predmet Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 27/2019
[https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_03_27_557.html] 17. srpnja 2023.

Odluka o donošenju kurikulumuma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019.
[https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_150.html] 17. srpnja 2023.

PADHI, Gitanlaji (2021) Audio visual aids in Education, *International Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*, Vol.8, Issue 4, pp.242-249.

POLJAK, Vladimir (1985) *Didaktika*, Zagreb – Školska knjiga.

PRANJIĆ, Marko (2005) *Didaktika*, Zagreb – Golden marketing – Tehnička knjiga.

PRANJIĆ, Marko (2013) *Nastavna metodika u riječi i slici*, Zagreb – Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.

RAKIJAŠIĆ, Darija Dasović, TOMIĆ, Vesna (2018) *Digitalne tehnologije u planiranju kurikulumuma*, Zagreb – CARNET.

RASUL, Saima, BUKHSH, Qadir, BATOOL Shazia (2011) A study to analyze the effectiveness of audio visual aids in teaching learning process at university level. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 28, pp. 78-81.

RENDIĆ MIOČEVIĆ, Ivo (2000) *Učenik – istražitelj povijesti- Novi smjerovi u nastavi povijesti*, Zagreb – Školska knjiga.

REES, Jonathan (2008) *Teaching history with YouTube*, [<https://www.historians.org/research-and-publications/perspectives-on-history/may-2008/teaching-history-with-youtube>] 10. kolovoza 2023.

SINGH, Charanjit Kaur Swaran, SINGH, Harpreet Kaur Sarvinder, SINGH, Tarsame Singh Masa, ONG, Eng Tek, YUNUS, Melor Md, RAHMAYANTI, Henita, ICHSAN, Ilmi Zajuli (2021) Review of Research on the Use of Audio-Visual Aids among Learners' English Language. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education Vol.12 No.3*, pp. 895-904.

- STRADLING, Robert (2003) *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, Zagreb – Srednja Europa.
- STODDARD, Jeremy (2012) Film as a „thoughtfil“ medium for teaching history. *Learning Meadia and Technology*, 7(3), 271–288.
- SUNDER, Prem (2018) The Effectiveness of Audio-Visual Aids in Teaching-Learning Process. *International Journal of Creative Research Thoughts*, Volume 6, Issue 1, pp. 1509-1515.
- VISHNUPRIYA, S., & BHARATHI, R. (2022) The impact of audio visual aids in teaching. *International Journal of Health Sciences*, 6(S3), 7847–7859.
- VRBETIĆ, Marija (1968) *Nastava povijesti u teoriji i praksi – prilozi metodici nastave povijesti*, Zagreb – Školska knjiga.
- WAGNER David-Alexandre (2018) Teachers' Use of Film in the History Classroom: A Survey of 19 High School Teachers in Norway. *Nordidactica: Journal of Humanities and Social Science Education*, 1, 22–44.

11. Popis slika

Sl. 1. Ispitanici prema vrsti škole u kojoj su zaposleni

Sl. 2. Ispitanici prema radnome stažu

Sl. 3. Učestalost korištenja audiovizualnih sredstava kao metode poučavanja sadržaja u nastavi

Sl. 4. Audiovizualna sredstva u nastavnom procesu

Sl. 5. Vrste audiovizualnih sredstava u procesu poučavanja povijesti

SL. 6. Audiovizualna sredstva u obradi povijesnih razdoblja